

ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА 1941-1945 РР. В МУЗЕЙНИХ ЗБІРКАХ УКРАЇНИ

Автор розкриває роль музейництва у дослідженні і популяризації подій Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Показує різноманітність форм діяльності музею їх вагомий внесок у виховання патріотизму і любові до рідної землі.

Ключові слова: героїчний подвиг, музейний заклад, воєнна історія, експозиційний показ, колекція, історія.

В українському суспільстві буде завжди існувати постійний інтерес до проблеми Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Пам'ять народу, який поніс чисельні втрати в ці роки, збереже трагічні сторінки своєї історії з тим, щоб вони не повторились. Важливу роль у відтворенні подій воєнного лихоліття відіграють музеї історико-краєзнавчого та військово-технічного профілю. Перед ними стоїть основне завдання - правдиве висвітлення героїчного подвигу українського народу в роки Великої Вітчизняної війни, на якому виховується патріотизм і відданість Батьківщині молодого покоління. Свою діяльність музеї зосереджують на зборі і збереженні матеріалів воєнного періоду, розробці наукової концепції по висвітленню подій війни, експозиційній роботі, записах спогадів ветеранів, учасників бойових дій і працівників тилу. Музейники проводять велику популяризаторську роботу організують лекторії з воєнної тематики, зустрічі молоді з ветеранами війни, використовуючи документальну кінохроніку, виїзди на місця боїв тощо.

Науково-методичним центром по дослідженню і пропагуванню теми Великої Вітчизняної війни серед музейних закладів є Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.», який було урочисто відкрито 9 травня 1981 р., побудований за проектом відомого скульптора Є.В. Вучетича, який за велику честь для себе вважав виконання цього відповідального замовлення українського уряду, відзначав особливу підтримку в даній справі П.Т. Тронька — заступника Голови Ради Міністрів України, учасника Великої Вітчизняної війни, нині академіка НАН України, Героя України, з ніжністю називав його своїм комісаром.

На сьогодні музей - потужний осередок, де працює основна експозиція, в якій розкрито всі періоди війни постійно оновлюються реліквії виставки. Лише за останні 5 років підготовлено понад 100 різноманітних тематик, серед них: «Листи з війни», де майже в 300 солдатських трикутниках постав образ захисника; про роль жінки на фронті розповідала підбірка «Війна і Перемога - жіночого роду»; «Давай запалимо, браток!» - представлялись колекції запальничок, кисетів, портсигарів, мундштуків та інших речей фронтового побуту; «Невідомому солдату присвячується» - складалася з реліквій, знайдених пошуковцями на місцях боїв тощо.

За десять кілометрів від Києва в с. Нові Петрівці Вишгородського району Київської області діє Державний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році», заснований 20 березня 1945 р. Реліквії воєнного часу, діорама «Битва за Київ. Лютизький плацдарм 1943 р.» засвідчують героїзм радянських воїнів восени 1943 р. під час форсування Дніпра і створення Лютизького плацдарму, в ході Київської наступальної операції. До історико-культурного комплексу включено заповідну територію площею 8 га, де збережено 650 метрів ходів сполучення, бліндажі, командно-спостережні пункти командуючого 1-м Українським фронтом генерала армії М.Ф. Ватутіна, командуючого 38-ю армією К.С. Москаленка, члена Вищої Ради фронту генерал-лейтенанта М.С. Хрушова, командуючого 3-ю гвардійською танковою армією П.С. Рибалка¹. В небі наші війська підтримувала 2-а повітряна армія генерал-полковника С.Я. Красовського, у складі якої воював старший лейтенант Г.Т. Береговий майбутній льотчик-космонавт. На Алеї Слави музею росте дерево, посаджене ним. На території музею щороку відбуваються акції по вшануванню пам'яті героїв битви за Дніпро, мітинги, зустрічі ветеранів, прийняття присяги.

Героїчним подіям Великої Вітчизняної війни присвячений музей історії Корсунь-Шевченківської битви, відкритий в 1945 р. і розміщений в колишньому палаці XVIII ст. князів Лопухіних-Демидових. Експозиція, зокрема, широкомасштабна діорама, розповідають про легендарну Корсунь-Шевченківську битву 1944 р., що тривала 25 днів і завершилась повним розгромом німецько-фашистських військ, діставши назву «Новий Сталінград».

Велика Вітчизняна війна - етап мужності і відваги в українській воєнній історії, про яку розповідає Центральний музей Збройних Сил України, започаткований у жовтні 1995 р. (відкритий 14 червня 1998 р.)². Колекції військових нагород, відзнак, прапорів, холодної та вогнепальної зброї, мініатюрні моделі військової техніки демонструють складний шлях воїна до перемоги: оборонні бої під Києвом, Одесою, Севастополем, збройна боротьба партизанських загонів С.А. Ковпака, О.М. Сабурова, визволення України і країн Європи від фашизму.

Слід відзначити, що значна кількість довоєнних музеїв теж постраждала в роки війни. Не-

поправних збитків завдано музеям Києва, Вінниці, Житомира, Дніпропетровська та ін. Лише Чернігівський історичний музей ім. В.В. Тарновського втратив 28250 цінних експонатів та бібліотеку з унікальним фондом 36560 примірників. Проте, у грудні 1943 р. музей відновив свою діяльність, а 1 травня 1944 р. відкрилась перша експозиція, присвячена партизанському руху на Чернігівщині, представлено фотоілюстративний матеріал, партизанські речі, зброю. Згодом у музеї виділився відділ Великої Вітчизняної війни, нині - військово-історичний. Музейні працівники доклали чимало зусиль, щоб відродити музейні колекції, знищені, або пошкоджені війною. Розграбований Остерський краєзнавчий музей на Чернігівщині після звільнення міста 22 вересня 1943 р., завдяки зусиллям тодішнього директора музею О.В. Бузуна вже 28 вересня 1943 р. прийняв перших відвідувачів - учасників визволення Козелецького району³.

Тематика Великої Вітчизняної війни - невід'ємна складова краєзнавчих музейних осередків, де зберігаються унікальні воєнні реліквії. В Бориспільському краєзнавчому музеї зібрані матеріали моряків Дніпровського загону Пінської воєнної флотилії. Васильківський музей представляє фотоматеріали із німецьких архівів про партизанський рух в місті, очолюваний І.Д. Дубиніним, нагороди партизан П. Цегельного, В. Полторацького, М. Залізного, глибоко хвилюють прострелена гімнастерка і закривавлені документи льотчика В. Іванова, що загинув у повітряному бою над містом. Відділ історії Великої Вітчизняної війни в Бережанському краєзнавчому музеї нараховує 1177 експонатів⁴. В Роменському музеї на Сумщині увічнена пам'ять заступника командира прикордонної застави, уродженця с. Бобрик під Ромнами М.Д. Сінокопа, що загинув у перший місяць війни, його передсмертна записка (оригінал зберігається в музеї прикордонних військ в Москві) стала девізом захисників: «Загину за Батьківщину, але живим ворогу не здамся!». В експозиції - лист, вишитий на хустині - останній привіт з в'язниці 18-річної Катерини Дрозд, розстріляної гітлерівцями у вересні 1942 р., уламки літака льотчиці К.І. Зеленко, що загинула смертю героя 12 вересня 1941 р. над с. Анастасівка Роменського району, матеріали 11 роменчан, удостоєних високого звання Герой Радянського Союзу⁵. Про жорстокі бої на Жашківщині розповідають воєнні збірки місцевого музею, зокрема, діорама «Бій під Острожанами», який відбувся у лютому 1944 р., демонструє героїзм радянських військ під час звільнення української землі від німецько-фашистських загарбників. В 1960-х роках поповнились матеріалами періоду Великої Вітчизняної війни колекції рівненського краєзнавчого музею. Цьому сприяла активна діяльність завідувача відділу фондів В. Сидоренка - ветерана війни, редактора газети 121 гвардійської стрілецької дивізії. До музею надійшли бойові прапори полків, які брали участь

у визволенні Рівненщини, нагороди, зброя, листівки, газети, 4 тисячі документів власного архіву В. Сидоренка⁶.

Аналізуючи музейні колекції з історії Великої Вітчизняної війни, можна стверджувати, що в основі їх лежать матеріали воїна, солдата, захисника, героя. Це він, ризикуючи життям, пройшов кривавими дорогами війни і здобув довгоочікувану Перемогу. Про мужність командира партизанського загону на Лисянщині А.А. Макартичана свідчать представлені в музейній експозиції документи; музейні фото Ічнянського музею на Чернігівщині зберігають світлу пам'ять про загиблих земляків: Н. Погуляйло, А. Шевеля, В. Чепіги, А. Сергієнка та ін. Про подвиг 18 розвідників під командуванням лейтенанта СП. Шпаковського, які першими переправились на Аульський плацдарм і прийняли нерівний бій, розповідають документи і нагороди Дніпродзержинського музею.

В листопаді 1983 р. в с Сулимівка Яготинського району Київської області відкрився музей імені двічі Героя Радянського Союзу генерал-полковника Андрія Григоровича Кравченка. В роки війни село втратило 155 чоловік, тут знаходився табір військовополонених, кількість яких доходила до 10-12 тис. чоловік, лише за один день 28 вересня 1941 р. гітлерівці розстріляли 196 чоловік. А.Г. Кравченко народився в с Сулимівка, пройшов героїчний шлях, командує 5-м танковим корпусом, вперше в історії війн здійснив успішний перехід танків Т-34 по дну ріки Десни в районі с Літки Броварського району Київської області, двічі удостоєний звання Героя Радянського Союзу за форсування Дніпра (1944 р.) та розгром японських мілітаристів (1945 р.), учасник військового параду 7 листопада 1941 р. та параду Перемоги 24 червня 1945 р. Серед особистих речей героя - вишита українська сорочка та шкатулка з рідною землею, полита кров'ю побратимів⁷.

Подвиги війни - є яскравим прикладом для сучасної молоді. Позитивним є факт відродження останнім часом шкільних музеїв, зокрема воєнно-історичного спрямування. В 1986 р. в Тетерівській загальноосвітній школі ім. Ніни Сосніної на Житомирщині розпочав діяльність музей Бойової слави. Місцеві вчителі, краєзнавці О.О. Флокун, Г.В. Білокін, Польовик В.О., Рудь Г.Н. збрали матеріали про сім'ю Сосніних, Малинське, Тетерівське підпілля, активно залучають учнів до пошукової і дослідницької роботи. На Київщині в Обухівському районі в м. Українка в загальноосвітній школі № 2 вчителем історії СВ. Полторацьким в 2001 р. засновано музей Великої Вітчизняної війни. Учні проводять пошукову роботу, постійно поповнюється колекція зброї, часто перечитують листи бійців з фронту матерям і коханим, вивчають бойові нагороди воєнного часу, записують спогади учасників та ветеранів війни.

Загальний огляд експозицій Національних, Центральних, воєнно-історичних, краєзнавчих,

